

DIRK VAN DER MEULEN

Bezwaarschriften bij Raad van State

Ontruiming 19de-eeuwse begraafplaats stuit op verzet

Heerenveen wil ondanks protesten de oude 'Algemene Begraafplaats' van 1850, gelegen aan de Minckelerstraat/Van Kleffenslaan, met spoed ontruimen. De provincie gaf anderhalf jaar geleden al toestemming voor het ruimen van alle 927 graven. Het besluit is bekrachtigd in de vergadering van de gemeenteraad van 21 december vorig jaar, toen de raad zijn goedkeuring gaf aan het Structuurplan Centrum Heerenveen. In het centrumplan is voor het 19e eeuwse 'hofje' slechts een groenfunctie weggelegd. Alleen de 'mooiste' grafmonumenten zullen gespaard blijven. Dit ondanks ook het afwijzend voorlopig advies van de Rijksdienst Monumentenzorg te Zeist, die constateerde: 'Ruiming van deze begraafplaats betekent in feite het verlies van een belangrijke bron voor lokaal en regionaal historisch en genealogisch onderzoek en het verlies van één van de laatste herinneringen aan een bescheiden stukje tweede helft 19de-eeuws Heerenveen.' Voor Heemschut betekent de beslissing van de Heerenveense raad een keus voor de tweede optie van de bond. De eerste optie van Heemschut: in tact laten en restaureren van de begraafplaats (zie Heemschut maart/april).

Stichting De Terebint en andere bezwaarmakers koesteren overigens nieuwe hoop, nadat een vormfout van de provincie aan het licht kwam en hun bezwaren door de gemeente aan de Raad van State ter beoordeling zijn voorgelegd. De gemeente vond dat nodig omdat de provincie na afgifte van de ruimingsvergunning verzuimde te voldoen aan de wettelijke verplichting tot afkondiging binnen een bepaalde termijn. De gemeente heeft een tiental overgebleven bezwaarschriften doorgestuurd naar de Raad van State. Dat van De Terebint is er één van. Een woordvoerder van de gemeente Heerenveen noemt het opvallend dat onder de overige bezwaarden geen nabestaanden zijn. De bezwaren komen van mensen die op cultuur-historische gronden tegen het ruimen van de graven zijn. De gemeente heeft de Raad van State gevraagd om een spoedige afhandeling, maar begin april was nog niet bekend wanneer de Kroon uitspraak zou doen.

Intussen is de begraafplaats al niet meer geheel onaangetast. Op het perk, waar eens de minder bemiddelde inwoners van Heerenveen een eenvoudige laatste rustplaats vonden, hebben zware bouwmachines reeds hun sporen achtergelaten. De oorspronkelijke toegang heeft plaatsgemaakt voor de oprukkende nieuwbouw van het ABC-winkelcomplex (AH, Blokker, C&A) met vier woonlagen. Het winkelend publiek kan nu al auto's kwijt op een afgegraven deel van het pad rond de begraafplaats.

Kaarsrecht overeind

Op 7 april 1986 schreven B en W van Heerenveen aan GS van Friesland: 'In verband met het tot ontwikkeling brengen van het voormalige gasterrein, gelegen aan de Gasweg te Heerenveen, is het eveneens wenselijk gebleken het aangrenzende terrein van de oude begraafplaats op een zo kort mogelijke termijn te ontruimen.' Belangrijk in die brief is verder de opmerking dat geen der aanwezige graven in een behoorlijke staat van onderhoud ver-

Grafsteen van J.P. Engelman, burgemeester van Heerenveen van 1891 tot 1901 en president van de Alg. Ned. Politiebond van 1984 tot 1907 (foto, 60k pag. 19, Johan Witteveen)

keert, een feit dat naderhand door De Terebint als 'onjuist' is bestreden.

De stichting constateerde namelijk bij eigen onderzoek dat tenminste zestig graftekens in goede staat van onderhoud verkeren. Zij zijn heel en staan kaarsrecht overeind. Omdat de Wet op de lijkbezorging bepaalt (art. 25 lid 3): 'Eigen graven op een gesloten begraafplaats worden, voor zover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten', vindt De Terebint dat B en W derhalve verplicht zijn om zulke graven in tact te laten. GS gaven echter op 13 oktober 1986 de gevraagde toestemming tot ontruiming omdat er op basis van de informatie van de gemeente geen wettelijke bezwaren leken te bestaan.

De Heerenveense correspondentie met GS over de toekomst van de begraafplaats startte merkwaardig genoeg anderhalve maand nadat de minister van WVC in een circulaire alle gemeentebesturen nog eens had gewezen op de cultuurhistorische be-

tekenis van begraafplaatsen en grafmonumenten. Minister Brinkman riep in die circulaire op tot goed onderhoud 'in de lijn van de historische ontwikkeling', drong aan op inventarisatie en bepleitte het onder de bescherming brengen van de gemeentelijke monumentenverordening of van de Monumentenwet van begraafplaatsen en grafmonumenten. Hij vroeg ook 'initiatieven van particuliere zijde om de instandhouding en het herstel van een kerkhof of begraafplaats te bevorderen en te ondersteunen'.

Verafschuwen

'Juist vanuit het historisch besef' vond burgemeester drs. Herman Reinders het niet goed dat de begraafplaats blijft waar hij ligt. 'Toen de begraafplaats werd aangelegd lag deze op de rand van de plaats. Heerenveen heeft zich ontwikkeld en de begraafplaats ingesloten. Mensen met een beetje historisch besef moeten dat verafschuwen', sprak hij in april vorig jaar op een voorlichtingsbijeenkomst. Het hoeft weinig betoog dat burgemeester en wethouders van Heerenveen duidelijk meer oor en oog hebben voor de belangen van de plaatselijke middenstand. Meermalen lieten plaatselijke bestuurders weten dat ontruiming en gedeeltelijke bebouwing van de begraafplaats nodig was om de begroting van het centrumplan sluitend te krijgen.

Naar de begraafplaats was al in geen jaren meer omgekeken. Sinds 1850 hadden er circa 2500 begravingen plaatsgevonden; de laatste in de Tweede Wereldoorlog, waarna in de beginjaren '70 de begraafplaats officieel werd gesloten. De beplanting was sindsdien hevige verwilderde. Wie er nog in wilde moest de sleutel halen bij Gemeentewerken. Dat werkte volgens De Terebint hoogst ontmoedigend voor particulieren die een graf voor 100% in orde wilden houden. 'In zulk een ontmoedigings situatie klermt de vraag wie eigenlijk de verantwoordelijkheid draagt voor de kwaliteit van het onderhoud. Dit overziende komt het ons voor dat het gemeentebestuur zich onvoldoende bewust is geweest van de gemeentelijke plichten met betrekking tot de oude begraafplaats en van de betekenis die een begraafplaats kan hebben voor het welzijn van menig lid van de bevolking.'

Pas in een zeer laat stadium, een jaar nadat GS werden gevraagd om toestemming tot ruiming, vroeg de gemeente advies aan de Bond Heemschut en het hoofd van de kunsthistorische afdeling van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist.

Heemschut reageerde bij brief van 10 april 1987: 'De desolate toestand van de begraafplaats en de vele open ruimten in de nabijheid zijn er de oorzaak van dat zich thans stedenbouwkundig gezien een erg moeilijke kwestie voordoet.' De tweeledige conclusie van Heemschut luidde, 'dat de begraafplaats óf geheel in tact moet worden gelaten en moet worden gerenoveerd (de eerste optie) óf moet worden geruimd met een dusdanige nieuwe bestemming dat het terrein van de voormalige begraafplaats zich in zijn totaliteit gaat manifesteren als een waardig groen-element in de nieuwe stedenbouwkundige

context (tweede optie). Tussenoplossingen (gedeeltelijk bebouwen) achten wij ongewenst.'

De technisch adviseur van de bond in Friesland, *ir. D. Tuinstra*, kwam een paar dagen later nog met een kleine aanvulling op de tweede optie: In een nieuwe bestemming zag hij de oude begraafplaats voor zich als 'een plein van een tuinachtige allure', 'een gemeenschapsruimte', 'een doorgaande pergola van Gemeenteplein naar Kuperusplein' en het herleven van de vroegere 'wandeltún'.

De RDMZ beschouwt de begraafplaats van regionaal/locaal belang vanwege:

a. de wellicht omwille van de drassige ondergrond verhoogde ligging, waardoor de begraafplaats zich in stedenbouwkundig opzicht direct onderscheidt van de (nog resterende) omliggende bebouwing;

b. het kenmerkende 19e eeuwse karakter, dat te danken is aan de (sobere, maar verzorgde) aanleg, de eenvoudige hardstenen zerken met en zonder (giet-)ijzeren hekwerkjes én de meer opvallende en monumentale graftekens, en de beplanting;

c. het cultuurhistorische belang, dat vooral is gelegen in de herinnering aan de Heerenveense, Aengwirdense en Schoterlandse ingezetenen die op deze begraafplaats zijn begraven.

Conclusie van Monumentenzorg: 'Ruiming van deze begraafplaats betekent in feite het verlies van een belangrijke bron voor lokaal en regionaal historisch en genealogisch onderzoek én het verlies van één van de laatste herinneringen aan een bescheiden stukje tweede helft 19de-eeuws Heerenveen.'

In gesprek met een aantal verontruste Heerenveense, verenigd in de *Werkgroep Oud-Heerenveen*, zei burgemeester Reinders eind april '87 in het museum *Willem van Haren*: 'We hebben de zaak grondig bekeken. Een echt belangrijke waarde voor Heerenveen kon niet worden vastge-

steld.' Dat gaf, blijkens een verslag van de bijeenkomst in de Heerenveense Courant, nogal wat rumoer. Reinders kon zijn toehoorders niet voor zijn plannen door de bocht krijgen. Hij stuitte op veel onbegrip.

Later, kennelijk *na enige druk* van gemeentezijde, liet de actieve werkgroep Oud-Heerenveen eerder geuite bezwaren schieten. 'Wat het zwaarst is moet het zwaarst wegen. We hebben als werkgroep afgezien van verdere actie', zegt de heer *Lammert Prinsen* achteraf. Met spijt en vooral ook wroeging over de houding van de gemeente. Tegelijkertijd speelde namelijk de mogelijke aankoop door de gemeente van een dokterswoning, grenzend aan het streekhistorisch museum Willem van Haren. De werkgroep onderhoudt nauwe banden met het museum, dat in het karakteristieke pand een gelegenheid zag om de noodzakelijke uitbreiding te realiseren, een zwaardere wegend belang. Trouwens, die hoop op uitbreiding is al weer vervlogen; na het faillissement van het ijsstadion Thialf is de financiële toestand van de gemeente er allerminst rooskleuriger op geworden.

Werkgroep De Terebinth

Prinsen liet het er niet bij zitten. Hij richtte samen met plaatsgenoot *ir. H. R. C. Wieberdink* een Heerenveense werkgroep op van De Terebinth, stichting tot herstel van zorg rond dood en rustplaats. Hun doel is de begraafplaats en de daarop voorkomende graftekens te renoveren en dan als recreatief groengebied open te stellen. Het initiatief resulteerde in zo'n 125 sympathiebetuigingen. Bij de gemeente werden alle begraafplaats-stukken opgevraagd. Met de kadastrale kaart en een oorspronkelijke plattegrond in de hand kunnen Prinsen en Wieberdink ter plekke laten zien hoe er al links en rechts aan is geknabbeld. Alleen via de ABC-bouwplaats is de begraafplaats te bereiken; het pad rondom de drie perken is aan één kant van drie tot hooguit één meter ver-

smald, bomen zijn gerooid. Van de houten paaltjes die dienden als aanduiding van de 'armen'-graven is niets terug te vinden. Sommige stenen zerken zijn verzakt en gebroken, andere staan nog steeds fier overeind. Het graf van de middenstandsfamilie *Rose* duikt bijna in de ABC-bouwput. In het 'duurdere' perk houden de grafmonumenten stand van notarissen, predikanten, vooraanstaande middenstanders en de dichteres *Francijntje de Boer*. Enkele zijn omgeven met fraaie gietijzeren sierhekken, waarbinnen bomen en struiken welig tieren. Het opvallendst is dat van *oud-burgemeester J. P. Engelman*. Van 1891 tot 1901 had hij het in Heerenveen voor het zeggen en van 1894 tot 1907 was hij 'den onvergetelijken president' van de Alg. Ned. Politiebond, die voor hem ter nagedachtenis het monument oprichtte met daarop de woorden 'Zijn wijsheid leidde ons' en 'Zijn arbeid steunde ons'.

Herbouw Valkhof?

Graag mag ik de heer *P. C. van der Eerden* gelukwensen met zijn nieuwe lidmaatschap van de Valkhofvereniging. Het lijkt mij de enige manier waarop hij, na grondige kennis van de feiten, dan eindelijk tot dezelfde conclusie kan komen als ondergetekende in zijn artikel 'Handen af van het Valkhof' (januari 1988). Hij zou dan leren dat de discussie, waarvan hij aanneemt dat deze nog goeddeels dient te beginnen, reeds dateert van de jaren twintig, toen men een geschikt onderkomen voor de nieuw te stichten Katholieke Universiteit zocht, en sindsdien met de regelmaat van de klok weerkeert, zonder dat er nieuwe, wezenlijke argumenten op tafel komen. Kortom: ook door te roepen dat het allemaal nog onderzocht en bediscussieerd moet worden, kan een essentieel gebrek aan gegevens niet gecompenseerd worden. Die gegevens zijn er eenvoudigweg niet en we staan niet aan het begin, maar aan het einde van de discussie.

Belangrijker acht ik echter nog mijn tweede argument, dat gebaseerd is op ethische overwegingen. Natuurlijk weet ik wel dat de mens voortdurend bezig is zijn geschiedenis weg te poetsen, maar dat wil nog niet zeggen dat men dat in alle gevallen voor een gunstige ontwikkeling moet houden. Juist daarom bestaat er een Bond Heemschut, dacht ik. Een herbouwd Valkhof raakt echter nog een ander ethisch criterium en wel dat van valsheid, onwaarachtigheid en onoprechtheid. Ik meen dat we daaraan in onze maatschappij allerminst behoefte hebben. Een herbouwd Valkhof zal en kan nooit zijn wat het lijkt. En ik heb er veel voor over om te voorkomen dat Nederland verwordt tot een land van schone, maar valse schijn.

Drs. W. J. Pantus

Abusievelijk stond in ons vorige nummer onder de brief 'Herbouw Valkhof?' vermeld, dat de auteur P.C. van der Eerden lid is van de provinciale Heemschut-commissie Noord-Brabant. Wij verwarden hem met zijn naamgenoot J.C.M. van der Eerden. De heer P.C. van der Eerden is lid van Heemschut te Alkmaar. Overigens blijken de heren achteraf niet alleen hun naam te delen, maar ook hun mening over Valkhof.

Graf van een Joodse familie, met houten hekje gescheiden van de oprukkende nieuwbouw

